

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

Εισαγωγικά: Τὸν Ἰούλιον 1963 ἐποποθετήθη εἰς τὴν Β' Ἐφορείαν Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων ὁ Ἐπιμελητής Μύρων Μιχαηλίδης, μετατεθείς ἐκ τῆς Δ' Ἐφορείας (Κρήτη).

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν χρονικὸν διάστημα ἔργον τῆς Ἐφορείας ὑπῆρξεν ἡ προστασία τῶν μνημείων, ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἡ συγκέντρωσις ἀρχαιολογικῶν εἰδήσεων καὶ ἡ στερέωσις μνημείων.

Ἀναλυτικῶς καὶ κατὰ περιοχὰς τὸ ἔργον τῆς Ἐφορείας ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

A. Ἁγία Σοφία

Διευθετηθείσης τῆς μεταξὺ τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ὑπηρεσίας διαφωνίας ὡς πρὸς τὸ πλάτος τῆς πρὸς Β. τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ ὁδοῦ, συνεχίσθησαν καὶ ἐπερατώθησαν αἱ ἐργασίαι διαμορφώσεως τοῦ περιβολοτοίχου. Κατηρέθησαν τὰ παλαιὰ ὑψηλὰ καὶ βαρῆα κιγκλιδώματα τὰ ἐρειδόμενα ἐπὶ ὑψηλοῦ ἐπίσης τοιχείου, τοποθετηθέντος ἀντ' αὐτοῦ χαμηλοῦ ἑλαφροῦ καὶ ἄνευ τοιχείου κιγκλιδώματος, βάσει σχεδίου ἐκπονηθέντος ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, καθ' ὅλον τὸ μήκος τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου. Οὕτως ἐπετεύχθη ἡ κατὰ 0,90 μ. διαπλάτυνσις τῆς ὁδοῦ, διατηρηθέντος ἀκεραίου τοῦ πρὸς Β. τοῦ ναοῦ χώρου τοῦ περιβόλου. Διὰ τῆς κατασκευῆς καὶ τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ τοιχείου ἐκ πλακῶν ἐκ σχιστολίθου, συμφώνως πρὸς τὴν ἐγκεκριμένην ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας μελέτην, ὠλοκληρήθη ἡ διαμόρφωσις τοῦ περιβόλου τοῦ μνημείου.

Οὕτως ὁ ναὸς προεβλήθη, ἀπαλλαγείς τῶν ὑψηλῶν παλαιῶν κιγκλιδωμάτων, τὰ ὅποια ἀπέκρουπον αὐτόν, λόγῳ καὶ τῆς σημαντικῶς χαμηλοτέρως στάθμης αὐτοῦ ἐν σχέσει μὲ τὴν τῆς πρὸ αὐτοῦ πλατείας.

B. Ἅγιος Νικόλαος Ὁρφανός

Ἐργασίαι ἐπισκευῆς τῆς στέγης ἐγένοντο εἰς τὸ μνημεῖον διὰ στερεώσεως τῶν κεράμων αὐτῆς, διότι παρετηρήθη ὅτι εἰσῆρχοντο τὰ ὄμβρια ὕδατα κατὰ τὰς ἰσχυρὰς νεροποντὰς.

Παραλλήλως ἀφηρέθησαν τὰ εἰς τὸ πρὸ τοῦ ναοῦ κρηπίδωμα τοποθετημένα πλακίδια, ἅτινα ἐποποθετοῦντο παλαιότερον εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἀντ' αὐτῶν κατεσκευάσθη λιθόστρωτον (καλ-

ντιρίμι) παρόμοιον τοῦ κατὰ τὰς ἐργασίας ἀναστηλώσεως τοῦ μνημείου κατασκευασθέντος εἰς τὰ πλάγια τμήματα τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ ναοῦ.

Τέλος μικρὰς ἐκτάσεως ἐργασίαι καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν κεράμων ἐγένοντο εἰς τὰ μνημεῖα Ὅσιον Δαυὶδ καὶ ναὸν τοῦ Σωτήρος, ὅπου ἐπίσης εἰσῆρχοντο τὰ ὄμβρια ὕδατα.

ΣΕΡΡΑΙ

Ἀπὸ καιροῦ εἶχον παρουσιασθῆ ρωγμαί, συνέβησαν δὲ καὶ μερικαὶ κατολισθήσεις τοῦ βυζαντινοῦ τείχους τοῦ Κάστρου τῶν Σερρῶν (βλ. περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν προσφάτως ἐκδοθεῖσαν μελέτην ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Ἄ. Ξυγγοπούλου, Ἐρευναι εἰς τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῶν Σερρῶν, Θεσσαλονίκη 1965, σ. 1 - 21). Ἡ θέσις τοῦ τείχους εἰς τὰς ἀποτόμους κλιτῆς τοῦ λόφου καὶ ἡ ὑπαρξίς κάτωθεν αὐτοῦ ὀλοκλήρου συνοικίας, ἐπέβαλε τὴν ἄνευ καθυστερήσεως ἐπέμβασιν τῆς Ὑπηρεσίας.

Αἱ ἐργασίαι ἐστράφησαν κυρίως εἰς τὴν ἐμφραξίν ρωγμῶν καὶ εἰς τὴν ὑποθεμελίωσιν πολλῶν τμημάτων, εἰς τὰ ὅποια εἶχε παρουσιασθῆ διάβρωσις τῶν ὑποκειμένων βράχων (Πί ν. 587 α - β).

ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΝ

Ἡ αὐτὴ μὲ τὴν προηγούμενην κατάστασις εἶχε παρουσιασθῆ καὶ εἰς τὸ βυζαντινὸν τείχος τοῦ Διδυμοτείχου. Ρωγμαί ἐπικίνδυνου, ἀπειλητικαὶ διὰ τοὺς κάτωθεν αὐτοῦ κατοικοῦντας τραγλοδύτας, ἐδημιούργησαν τὴν ἀνάγκην ἐσπευσμένης ἐπεμβάσεως. Δι' εἰδικῶς διατεθείσης ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας πιστώσεως ἐπραγματοποιήθησαν στερεώσεις καὶ ἐμφράξεις ρωγμῶν, εἰς τὰ πλέον ἐπικίνδυνα σημεῖα. Αἱ ἀναγκαῖαι ἐργασίαι ὀλοκληρήθησαν καὶ δέον ὅπως συνεχισθοῦν.

ΚΑΒΑΛΑ

Μεγάλως σχετικῶς ἐκτάσεως ἐργασίαι συντηρήσεως ἐγένοντο καὶ εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως αὐτῆς. Πολλὰ τμήματα ἦσαν ἐπικινδύνως ἐτοιμόρροπα καὶ διὰ τῶν ἐκτελεσθεισῶν ἐργασιῶν, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ΙΕ' Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων, ἀπεσοβήθη ἡ περαιτέρω φθορά.

ΒΕΡΟΙΑ

Μετὰ τὴν Καστοριάν ἡ πόλις τῆς Βεροίας παρουσιάζει τὸ δεύτερον εἰς σημασίαν διὰ τὴν Β. Ἑλλάδα συγκρότημα τοιχογραφημένων ναῶν ἀνερχομένων εἰς 42 τὸν ἀριθμὸν.

Διττὸν ἀνακύπτει ἐκ τούτου τὸ πρόβλημα: τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, ἐρχομένης εἰς ἀντίθεσιν

πρὸς τὴν εἰς ἔντονον ρυθμὸν παρουσιαζομένην ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως, εἰς ἣν συντελεῖ ἡ οἰκονομικὴ εὐεξία αὐτῆς, καὶ τῆς συντηρήσεως τῶν μνημείων, τὰ ὅποια καὶ πολλὰ, ὡς ἐλέχθη, εἶναι καὶ φθορὰς ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τῆς κακῆς ἀνεκαθεν μεταχειρίσεως ἔχουν ὑποστῆ.

Διὰ τὸ πρῶτον ἐλήφθησαν τὰ κάτωθι μέτρα:

α) Ἐκηρύχθησαν διατηρητέα μνημεῖα ἅπαντες οἱ τοιχογραφημένοι ναοὶ καὶ ἄλλα ἱστορικὰ μνημεῖα (τεμένη καὶ τείχη) καὶ β) ἤρχησε καὶ προχωρεῖ ἡ μελέτη τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ ρυμοτομικοῦ σχεδίου τῆς πόλεως, καθ' ὅτι, συμφώνως πρὸς τὸ ἴσχυον, πολλοὶ ἐκ τῶν ναῶν ρυμοτομοῦνται ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει. Ἡ μελέτη τροποποιήσεως ἀνετέθη εἰς τὴν ἀρχιτέκτονα τοῦ Τ.Α.Π. δ. Ἄ. Μουτσοπούλου.

Ὡς πρὸς τὸ δεῦτερον θέμα, τὸ τῆς συντηρήσεως δηλ. τῶν ναῶν, διὰ διαθεσίσης πιστώσεως ἐστερεώθησαν οἱ κάτωθι:

Α. Ἅγιος Προκόπιος

Ὁ ναὸς οὗτος, κατάγραφος εἰς τὸ μέσον κλίτος καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα, φέρων κτητορικὴν ἐπιγραφὴν με χρονολογίαν 1608, εἶχε ὑποστῆ καθίζησιν τῆς στέγης καὶ φθορὰς τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων, κυρίως τοῦ βορείου, οἷτινες καὶ δὲν ἔφερον τοιχογραφίας.

Ἡ στέγη ἀνακατεσκευάσθη ὡς ἦτο, αἱ κέραμοι, ὅσαι εἶχον θραυσθῆ, ἀντικατεστάθησαν δι' ἄλλων ἐπίσης παλαιῶν τῶν αὐτοῦ τύπου (ἡ πόλις διατηρεῖ εὐτυχῶς πολλὰς παλαιὰς κεραμοσκεπεῖς οἰκίας καὶ ἡ προμήθεια παλαιῶν κεράμων ἐκ καταδασίσεων εἶναι εὐχερής) (Πί ν. 587 γ), οἱ τοῖχοι ἐστερεώθησαν διατηρηθεῖσης τῆς παλαιᾶς μορφῆς αὐτῶν καὶ ὁ ναὸς διεσώθη πλέον ὀριστικῶς.

Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ νάρθηξ τοῦ ναοῦ ἐχρησιμοποιεῖτο μέχρι τότε ὡς ἀποθήκη ἀχρήστων ὀλικῶν, τῶρα δὲ ἀποτελεῖ ἐπισκέψιμον ἄριστα διατηρημένον μνημεῖον.

Β. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος

Ἡ κατάσταση τοῦ μνημείου τούτου ἦτο αὐτόχρημα τραγικὴ. Ἡ στέγη εἶχε καταρρεῦσει ἐξ ὀλοκλήρου· οἱ πλάγιοι ἐξωτερικοὶ τοῖχοι ὁμοίως. Ὁ ναὸς ἦτο ἐρείπιον. Τοιχογραφίας διέσφζε μόνον τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ἐξ ὧν αἱ μὲν τοῦ κυρίως Βήματος παλαιολόγοι, αἱ δὲ τῶν πλαγίων (Προθέσεως καὶ Διακονικοῦ) τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλ' ὑπὸ αὐτὰς διεκρίνετο παλαιότερον στρώμα.

Χάριν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἀπεφασίσθη ἡ διατήρησις τοῦ μείζονος τμήματος τοῦ ναοῦ — τὸ ὑπόλοιπον ἐξ ἄλλου κατέκειτο

εἰς ἐρείπια — συνεπληρώθησαν οἱ πλάγιοι ἐξωτερικοὶ τοῖχοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἔφερον τοιχογραφίας καὶ ἀνακατεσκευάσθη ἡ στέγη, καλυφθεῖσα διὰ παλαιῶν κεράμων ὁμοίων πρὸς τὰς προϋπαρχούσας (Πί ν. 588 α).

Οὕτω καὶ τὸ μνημεῖον τούτου, ὅπερ πρὸς στιγμὴν ἐφαίνετο ἀπολεσθὲν ὀριστικῶς, διεσώθη.

Γ. Ἅγιος Γεώργιος

Ὁ ναὸς οὗτος φέρων εἰς τὸν νάρθηκα τοιχογραφίας τοῦ ἔτους 1519, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου κτητορικὴν ἐπιγραφὴν, εἶχε φθορὰς εἰς τὴν στέγην καὶ τὸν νότιον τοῖχον, μὴ τοιχογραφημένον (Πί ν. 588 β).

Ἐγένετο καὶ ἐνταῦθα στερέωσις τοῦ τοίχου καὶ μερικὴ ἀνακεράμωσις τῆς στέγης πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀμέσων ἀναγκῶν (Πί ν. 588 γ).

Δ. Μερικαὶ ἐπισκευαὶ τῆς στέγης, πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ περαιτέρω φθορῶν, κατὰ τὸν ἐπερχόμενον χειμῶνα, ἐγένοντο καὶ εἰς τοὺς ναοὺς Ἅγιον Κήρυκον, Ἅγιον Βλάσιον καὶ Ἅγιον Πατάμιον. Τοῦ τελευταίου τούτου ἐγένετο ἀνακατασκευὴ τοῦ καταρρεῦσαντος δυτικοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου μὴ φέροντος τοιχογραφίας.

Ε. Εἰς τὸν, παλαιότερον, ἀναστηλωθέντα (βλ. ΑΔ 16 (1960): Χρονικά, σ. 225) ναὸν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ προέκυψεν ἀνάγκη στερέωσεως τῶν κεράμων τῆς στέγης, ἐξ ἧς εἰσῆρχοντο τὰ ὄμβρια ὕδατα. Καὶ ἡ ἐργασία αὕτη συνετελέσθη.

Εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν ὑπὸ τοῦ συνεργείου τοῦ καλλιτέχνου - συντηρητοῦ κ. Φωτίου Ζαχαρίου ἐγένετο καθαρισμὸς τῶν τοιχογραφιῶν.

Κατὰ τὰς ἐκτελουμένας, ὡς ἤδη συντόμως ἐξετέθη, ἐργασίας ἐπὶ τῶν μνημείων καὶ κατὰ τὰς ἐπομένας ὑπηρεσιακάς μεταβάσεις εἰς Βέροιαν εὐρομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ περισυλλέξωμεν στοιχεῖα καὶ νὰ μελετήσωμεν τοὺς ναοὺς τῆς πόλεως, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἀσχοληθῶμεν, εἰς τὸ μέλλον, ἰδιαιτέρως.

ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Λήγοντος τοῦ θέρους τοῦ προηγούμενου ἔτους εἶχον ἀρχίσει αἱ ἐργασίαι στερέωσεως τοῦ παρὰ τὸν ἄρσανᾶν τῆς μονῆς Χελανδαρίου κειμένου Πύργου Μυλουτίν.

Ὁ πύργος οὗτος εἶχε, ἐκ τῆς μακροχρονίου ἐγκαταλείψεως, ὑποστῆ πολλὰς φθορὰς εἰς τὴν τοιχοποιίαν ἀπὸ τῆς βάσεως μέχρι τῆς κορυφῆς, τόσον ἐξωτερικῶς ὅσον καὶ ἐσωτερικῶς. Εἰς τοῦτο συνέβαλε καὶ τὸ γεγονός ὅτι αἱ πλάκες αἱ καλύπτουσαι τὴν στέγην εἶχον καταρρεῦσει, εἶχε δ' ἐξ αὐτῆς ἀπομείνει μόνον ὁ ξύλινος σκελετός.

Δεδομένου δέ, ότι ὁ πύργος ὀρθοῦται εἰς ὕψος 30 περίπου μ. ἐν μέσῳ κοιλάδος ἀνοικτῆς πρὸς τὴν θάλασσαν προσβαλλομένης ὑπὸ τῶν σφοδρῶν ἀνέμων, ἔχρηξεν οὗτος γενικῆς ἀντιμετωπίσεως, στερεώσεως τοῦτέστιν τῶν ἐκ τῶν ἐκτεθεισῶν συνθηκῶν δημιουργηθέντων ρηγμάτων καὶ ὅπῳ εἰς τὴν τοιχοποιίαν. Αἱ διακοπεῖσαι, λόγῳ τοῦ ἐπελθόντος χειμῶνος, ἐργασίαι συνεχίσθησαν, ἀποκατασταθέντων ὄλων τῶν ρηγμάτων, τῶν ὀπῶν καὶ τῶν λοιπῶν φθορῶν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κτίσματος. Εἰς τὸ Κυριακὸν τῆς ρουμανικῆς Σκήτης τοῦ Προδρόμου ἐγένοντο ἐργασίαι μερικῆς ἀντικαταστάσεως μολυβδίνων φύλλων τῆς στέγης, πολλὰ τῶν ὁποίων εἶχον φθορὰν μὲ ἀποτελεσματὶ νὰ εἰσέρχονται ἐν τῷ ναῷ τὰ ὄμβρια ὕδατα.

Ἐργασίαι ἐγένοντο καὶ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος ἰδίᾳ εἰς τὴν, παλαιότερον, ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἀναστηλωθεῖσαν πτέρυγα τῆς μονῆς, ἔνθα νῦν στεγάζεται ἡ βιβλιοθήκη καὶ τὸ σκευοφυλάκιον αὐτῆς. Ἡ πτέρυξ αὐτῆ, βλέπουσα πρὸς τὴν θάλασσαν, προσβάλλεται ὑπὸ τῆς ἄλμης. Ὡς ἐκ τούτου εἶχον διαβρωθῆ τὰ ἐπιχρίσματα καὶ ἡ ὑγρασία ἐντὸς τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ σκευοφυλακίου ἤτο διαρκῆς ἀπειλὴ κατὰ τῶν χειρογράφων καὶ κειμηλίων.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀπεξέστησαν τὰ ἐκ κοινοῦ ἀσβεστοκονιάματος ἐπιχρίσματα τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ὄψεως καὶ κατεσκευάσθησαν στεγανά μὲ πρῶτον στρώμα ἐξ ἰσχυρᾶς σιμεντοκονίας καὶ δεύτερον ἐκ «πορσελάνης». Τοιοῦτοτρόπως, ὡς ἀπεδείχθη κατὰ τὸν ἐπόμενον χειμῶνα, ἡ ὑγρασία ἐξουδετερώθη πλήρως.

Ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως ἐγένοντο καὶ εἰς τὸ σεσαθρωμένον δάπεδον τῆς Τραπεζῆς τῆς μονῆς.

Τέλος εἰς τὴν μονὴν Ἰβήρων καὶ εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας παλαιότερον διασκευασθὲν καὶ μὴ χρησιμοποιηθὲν σκευοφυλάκιον τῆς μονῆς κατεσκευάσθησαν σιδηρὰ κιγκλιδῶματα ἀσφαλείας εἰς τὰ παράθυρα καὶ σιδηραὶ θύραι καὶ οὕτω κατέστη τοῦτο κατάλληλον διὰ τὴν προφύλαξιν τῶν, δι' οὓς προορίζεται, θησαυρῶν τῆς μονῆς.

ΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

Ἁγία Παρασκευὴ Κοζάνης

Εἰς μικράν ἀπόστασιν ἐξωθὴ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου καὶ ἐγγύτατα μικροῦ, ἐν χρήσει σήμερον, ναῖσκου, χωρικοὶ ἀνασκάπτοντες ἀνεύρουν ψηφιδωτῶν δάπεδον. Μεταβάς κατ' ἐντολὴν τῆς Ὑπηρεσίας ἠρεύνησα τὸν χώρον ὅσον εἶχον ἀνασκάψει, ἤτοι λαρίδα μήκους 8 περίπου καὶ πλάτους 3 - 4 μ.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἀπεκαλύφθη τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου παλαιοχριστιανικῆς προφανῶς βασιλικῆς, εἰς τὸ Ν. κλίτος τῆς ὁποίας θὰ ἀνήκη τοῦτο. Τὸ δάπεδον, ὅσον ἀνεσκάφη, διήκει μέχρι τοῦ δυτικοῦ τοίχου, συνεχίζεται δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίχλωσιν πρὸς τὸν ὑπόλοιπον χώρον τῆς βασιλικῆς.

Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου κατανέμεται, ὡς συνήθως, εἰς διάχωρα διακοσμούμενα ὑπὸ γεωμετρικῶν σχημάτων (ροδάκων, ρόμβων, διατεταγμένων κύκλων), ἀνθέων καὶ ζωικῶν παραστάσεων, ἐν αἷς δύο πέρδικες, παγώνιον καὶ ἔλαφος (Πί ν. 589 α). Ἐν διάχωρον κοσμεῖται ὑπὸ τοῦ συνήθους φολιωτοῦ σχήματος (Πί ν. 589 β).

Τὰ χρώματα τῶν ψηφιδωτῶν εἶναι λευκόν (τοῦ βάθους), ἐρυθρόν, κυανοῦν, κίτρινον.

Ἐν κιονόκρανον (Πί ν. 590 α - β), φυλασσόμενον ἀπὸ ἐτῶν ἐντὸς τοῦ ἐγγὺς τῆς βασιλικῆς ναῖσκου, προέρχεται, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν χωρικῶν, ἐκ τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς.

Τὸ ἀνασκαφὲν τμήμα ἐκαλύφθη καὶ πάλιν διὰ χύματος εἰς ὄλον τὸ βάθος.

Παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ Λόγγου Ἐδέσσης

Κατὰ τὸν μῆνα Ὀκτώβριον, διὰ πρὸς τοῦτο διατεθείσης ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας πιστώσεως, ἐγένετο συστηματικὴ ἀνασκαφὴ τῆς δοκιμαστικῶς ἐρευνηθείσης, κατὰ τὸ προηγουμένου ἔτος, παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς εἰς θέσιν Λόγγου Ἐδέσσης, ἣτις εἶχεν ἀποκαλυφθῆ τυχαίως κατὰ τὰ ἐκτελούμενα ἐκεῖ ἔργα ὑπὸ τῆς Δ.Ε.Η. (βλ. ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 251 - 2).

Κατὰ τὴν ὑφ' ἡμῶν γενομένην ἀνασκαφὴν ἀπεκαλύφθησαν πλήρως τὰ τρία κλίτη τῆς βασιλικῆς, μέρος τοῦ νάρθηκος καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα, εἰς ὃ διασφίζονται καὶ αἱ βαθμιδῆς τοῦ συνθρόνου εἰς σχῆμα Π εἰς τὸν χώρον τῆς ἀψίδος (Πί ν. 591 α).

Πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς ἀπομένει εἰσέτι ἡ διερεύνησις τοῦ ὑπολειπομένου μέρους τοῦ νάρθηκος, καὶ τοῦ μετὰ βεβαιότητος ὑφισταμένου ἐξωνάρθηκος, καθὼς καὶ ἡ ἐξακρίβωσις ὑπάρξεως αἰθρίου, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν, καὶ βοηθητικῶν χώρων.

Τὰς λεπτομερείας τῆς ἀνασκαφῆς ἐκθέτομεν εἰς ἰδιαιτέραν περὶ τοῦ θέματος ἐργασίαν, ἀρκούμενοι ἐνταῦθα ν' ἀναφέρωμεν ὅτι τὸ δάπεδον τοῦ μέσου κλίτους καλύπτεται νῦν διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν, κάτωθεν τοῦ ὁποίου διεπιτώθη ἡ ὑπαρξίς ψηφιδωτοῦ δαπέδου συγχρόνου πρὸς τὴν ἴδρυσιν τῆς βασιλικῆς (Πί ν. 591 β - γ). Τοῦτο ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα (Πί ν. 592 α - β) καὶ εἰς σημειὰ τινα τοῦ μέσου κλίτους.

Τῶν πλαγίων κλιτῶν καὶ τῶν ναρθήκων τὰ δάπεδα καλύπτονται διὰ μεγάλων, ἀκανονίστων σχημάτων, ψηφίδων ἐκ σχιστολίθου σχηματίζουσάν γεωμετρικόν διάκοσμον.

Ἡ βασιλικὴ ἀπέδωσε πλοῦτον κινητῶν εὐρημάτων, ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἐκ θωρακίων (Πί ν. 593 α - β), κιονοκράνων, κίωνων, κιονίσκων κλπ., τὰ ὅποια συναρμολογηθέντα ἐπιτρέπουν τὴν κατὰ τὸ μείζον μέρος ἀποκατάστασιν τοῦ τέμπλου καὶ τῶν στυλοβατῶν.

Βασιλικαὶ Ἁγίας Τριάδος καὶ Ἁγίου Νικολάου
(πρβλ. ΑΔ 18 (1963) : Χρονικά, σ. 252).

Εἰς τὸν χώρον τῶν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀνασκαφείσης ὡς ἄνω βασιλικῆς, ἐπισημανθεισῶν ἄλλων δύο βασιλικῶν ἀνευρέθησαν κίονες (Πί ν. 594 α - β) καὶ κιονόκρανα (Πί ν. 594 γ, 595 α), ἐπεσημάνθησαν δὲ καὶ τοῖχοι

(Πί ν. 593 γ) καὶ εἰς στυλοβάτης μετὰ χάραν σφωζομένην βάσιν κίονος (Πί ν. 594 δ). Ἐκ τῶν ἐπιφανειακῶς σφωζομένων στοιχείων (Πί ν. 595 β) καταλήγει τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Λόγγου τῆς Ἐδέσσης ὑπῆρξε, κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους, ἐκτεταμένη πόλις, τῆς ὁποίας πλεῖστα κτίσματα θὰ πρέπη νὰ σφῶζονται ὑπὸ τοὺς ἀγρούς, λόγῳ τῆς ὑψηλῆς ἐπιχώσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται καὶ ἢ μὴ καταστροφῇ αὐτῶν κατὰ τὴν καλλιέργειαν, καθ' ὅτι δὲν ἐκτελεῖται εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην βαθεῖα ἄροσις.

Μελλοντικαὶ ἀνασκαφαὶ θὰ ἀποδώσουν, πιθανώτατα, πλούσια εὐρήματα καὶ θὰ διαφωτίσουν σημαντικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, ἥτις, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ἔχει ἐρευνηθῆ.

Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

*

Μακεδονία. α - β. Τμήμα τοῦ τείχους τοῦ Κάστρου Σερρῶν κατὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως,
γ. Ἡ στέγη τοῦ Ἁγίου Προκοπίου Βεροίας μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν

Μακεδονία. Βέροια: α. 'Ο ναός 'Αγίου 'Ιωάννου Θεολόγου μετά τās έργασίας ἀποκαταστάσεως,
β - γ. 'Ο νότιος ἐξωτερικός τοίχος του 'Αγ. Γεωργίου πρό και μετά τήν ἀποκατάστασιν

Μακεδονία. Κοζάνη. Ἅγια Παρασκευή: α - β. Ψηφιδωτὸν δάπεδον παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς

Μακεδονία. Κοζάνη. Ἁγία Παρασκευή: α. Κιονόκρανον ἐκ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς,
β. Ἡ ἑτέρα πλευρὰ τοῦ ἰδίου κιονοκράνου

Μακεδονία. Λόγος Έδέσσης: α. Ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ ἐκ ΝΔ. μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν, β. Τὸ Β. καὶ τμῆμα τοῦ μέσου κλίτους αὐτῆς. Διακρίνονται τμήματα τοῦ ἀρχικοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, γ. Τὸ μέσον κλίτος τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἐξ Α. Διακρίνεται ὁ ἀγωγὸς τῆς Δ.Ε.Η. καὶ τὸ «σάγμα ὑποδοχῆς» αὐτοῦ

Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Μακεδονία. Λόγος Ἐδέσσης: α - β. Τμήματα ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐκ τοῦ χώρου τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς

Μακεδονία. Λόγγος Έδέσσης: α - β. Θωράκιον μετακιονίου στυλοβάτου παλαιοχριστιανικής βασιλικής και ή πρὸς τὸ πλάγιον κλίτος ὄψις αὐτοῦ, γ. Τοῖχος ἐπισημανθείσης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Ἁγίου Νικολάου

Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Μακεδονία. Λόγγος Έδεσσης: α - γ. Κίονες, βάσις κίονος και κιονόκρανον εκ της παλαιохριστιανικής βασιλικής Ἁγίου Νικόλαου, δ. Βάσις κίονος ἐπὶ τοῦ στύλο-οβίτου, κατὰ χώραν, τῆς παλαιохριστιανικῆς βασιλικῆς παρὰ τὴν μονὴν Ἁγίας Τριάδος

Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Μακεδονία. Λόγγος Έδέσσης: α. Κιονόκρανον ἐκ τῆς ἐπισημανθείσης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς παρὰ τὴν μονὴν Ἁγίας Τριάδος, β. Τοῖχος ἀγνώστου κτίσματος

Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ